

ภาษากับอุดมการณ์การศึกษา
ในรายการโทรทัศน์ “เดินหน้าประเทศไทย”
Language and Ideology in the
“Dern Nah Pra Ted Thai :
Thailand Moves Forward”
Television program

นัยนา วงศ์สาคำ¹ ภาสพงศ์ พิ้วพอไช้²

Naiyana Wongsakham¹ Passapong Pewporchai²

---

¹ นักศึกษาระดับปริญญาโท สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

² อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษา และวรรณคดีตะวันออก คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษากลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์การศึกษาในรายการโทรทัศน์ เดินหน้าประเทศไทย ซึ่งเป็นช่องทางสำคัญที่รัฐบาลในการสื่อสารกับประชาชนเพื่อนำเสนอข้อมูลต่างๆ ของรัฐ เป็นวาทกรรมที่ประชาชนเข้าถึงได้ง่ายและเข้าถึงได้อย่างกว้างขวาง โดยศึกษาจากเทปบันทึกภาพรายการเดินหน้าประเทศไทยที่นำเสนอข้อมูลด้านการศึกษาไทยที่ออกอากาศ ตั้งแต่วันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ.2557-20 มีนาคม พ.ศ.2559 จำนวน 16 ตอน ตามทฤษฎีวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis) โดยอาศัยกรอบมิติทางวาทกรรมของแฟร์คลาฟ (Fairclough) และแนวทางปริชานสังคมของฟาน ไคจ์ (Van Dijk)

ผลการศึกษา พบกลวิธีทางภาษาที่รายการโทรทัศน์เดินหน้าประเทศไทยใช้สื่ออุดมการณ์ 5 วิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การอ้างส่วนใหญ่ การใช้อุปลักษณ์ การใช้คำขวัญและการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน เพื่อนำเสนออุดมการณ์การศึกษาที่ประกอบด้วยชุดความคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่ดีและไม่ดีกลวิธีทางภาษาข้างต้นยังนำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษา ผู้เรียนและพลเมืองที่รัฐต้องการ เมื่อเข้าสู่ระบบการศึกษาและจบการศึกษาด้วย

คำสำคัญ: ภาษากับอุดมการณ์ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

Abstract

The study aimed to study language strategies used to present to the public educational ideologies from the “Dern Nah Pra Ted Thai : Thailand Moves Forward” program. The language strategies were analyzed using Fairclough’s critical discourse analysis approach and Van Dijk’s social cognitive analysis approach, aird between 6th June 2014 to 20th March 2016.

The findings indicated that 5 linguistic strategies were adopted in the “Dern Nah Pra Ted Thai : Thailand Moves Forward” program representing the good educational ideologies and the poor educational ideologies. Some points of view that appeared in the “Dern Nah Pra Ted Thai : Thailand Moves Forward” included 1) a good educational system 2) a good student 3) a good citizen of Thai society.

Keywords: Language and Ideologies, Dern Nah Pra Ted Thai

บทนำ

ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อสารสำคัญของมนุษย์ การใช้ภาษาในแต่ละสถานการณ์ย่อมมีวัตถุประสงค์แตกต่างกันตามเจตนาของผู้ส่งสาร ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็อาจถ่ายทอดอุดมการณ์ (Ideology) อันเป็นระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือกฎเกณฑ์ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไปยังผู้รับสารในแต่ละสถานการณ์เหล่านั้นด้วย โดยอาจเป็นการเสนออุดมการณ์เพื่อเอื้อประโยชน์แก่คนกลุ่มนั้นอย่างชัดเจนหรือแฝงเร้นและเป็นธรรมชาติจนผู้รับสารอาจไม่รู้ตัวว่ากำลังถูกปลูกฝังอุดมการณ์หรือถูกครอบงำ อุดมการณ์ที่ถูกเสนอผ่านภาษาเหล่านี้อาจมีสถาบันที่มีอำนาจในสังคม เช่น สื่อ สถาบันทางการเมือง สถาบันที่เกี่ยวข้องกับรัฐ สถาบันการศึกษา ฯลฯ นำความคิดต่างๆ เข้าสู่กระบวนการผลิตสื่ออุดมการณ์ จนทำให้ความคิดซึ่งไม่มีคุณสมบัติเป็นอุดมการณ์ในตัวเองกลายมาเป็นอุดมการณ์ได้ อุดมการณ์ดังกล่าวนี้จึงมีอิทธิพลต่อผู้คนในสังคมและสร้างวิถีปฏิบัติที่เอื้อประโยชน์ต่อผู้ผลิตอุดมการณ์ วาทกรรมที่ถูกนำมาใช้เพื่อเสนออุดมการณ์จึงมีลักษณะหลากหลาย เช่น หนังสือเรียน ภาพยนตร์ โฆษณา ข่าว สื่อสารมวลชน ฯลฯ

รายการโทรทัศน์เดินหน้าประเทศไทยถือเป็นวาทกรรมหนึ่งที่รัฐเป็นผู้ผลิตขึ้นเพื่อถ่ายทอดอุดมการณ์หรือความคิดต่างๆ ไปยังผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง รัฐในฐานะสถาบันที่มีอำนาจทางสังคมเป็นผู้ผลิตและผู้กำหนด วาทกรรม กำหนดวัตถุประสงค์ของรายการ คือ เพื่อนำเสนอความก้าวหน้าของรัฐบาลด้านต่างๆ กำหนดวันเวลาออกอากาศ คือทุกวัน เวลา 18.00-18.20 น. โดยประมาณ กำหนดเนื้อหารายการและวิธีถ่ายทอดเนื้อหาต่างๆ ไปยังผู้รับสาร แสดงให้เห็นความพยายามที่จะสื่อสารกับประชาชนและเข้าถึงประชาชนให้ได้มากที่สุด “การศึกษา” เป็นประเด็นสำคัญที่รัฐบาลนำเสนอเพื่อให้ประชาชนเห็นการพัฒนาที่รัฐเชื่อว่าเป็นไปในทิศทางที่ดีขึ้น ซึ่งการเสนอข้อมูลต่างๆ ในรายการย่อมสะท้อนความคิด ความเชื่อ ความมุ่งหมายของรัฐที่มีต่อระบบการศึกษาชาติในฐานะที่เป็นกลไกสำคัญในการสร้างกำลังคนเพื่อพัฒนาประเทศ รายการนี้ยังเป็นช่องทางในการสนับสนุนความชอบธรรมต่อการดำเนินการเกี่ยวกับระบบการศึกษาด้วย การถ่ายทอดข้อมูลของรัฐนั้นมีกลวิธีต่างๆ เพื่อให้พลเมืองในประเทศเห็นพ้องกับแนวทางของรัฐอันจะเกิดประโยชน์โดยตรงต่อการดำเนินงานของรัฐในแง่มุมต่างๆ

ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาภาษากับอุดมการณ์ที่ปรากฏในรายการโทรทัศน์เดินหน้าประเทศไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์การศึกษาในการรายการโทรทัศน์เดินหน้าประเทศไทย จากเทปบันทึกภาพการออกอากาศรายการโทรทัศน์

เดินทางประเทศไทยด้านการศึกษาไทย ที่ออกอากาศ ตั้งแต่วันที่ 6 มิถุนายน พ.ศ.2557-20 มีนาคม พ.ศ.2559 จำนวน 16 ตอน เพื่อให้เห็นว่า รัฐใช้กลวิธีทางภาษาใดบ้างเพื่อนำเสนออุดมการณ์การศึกษาไปยังพลเมือง อุดมการณ์การศึกษาที่ถูกเสนอผ่านกลวิธีทางภาษาเหล่านั้น จะทำให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างภาษาและอุดมการณ์การศึกษาของรัฐที่แฝงเร้นไว้ ในการนำเสนอรายการและเข้าใจบทบาทของรายการโทรทัศน์เดินทางประเทศไทย ในการสื่ออุดมการณ์สู่คนในสังคม

อุดมการณ์ (Ideology)

อุดมการณ์ เป็นความเชื่อของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับผลประโยชน์ของคนกลุ่มนั้น ซึ่งความคิดความเชื่อบางอย่างนั้นสามารถพัฒนาให้กลายเป็นอุดมการณ์ได้ ก็ต่อเมื่อสถาบันที่มีอำนาจทางสังคมนำความคิดความเชื่อนั้นเข้าสู่กระบวนการผลิตและสื่ออุดมการณ์ นิยามเดิมเชื่อว่าอุดมการณ์มีนัยที่เป็นลบ คือ สำนักที่ผิด ที่หาผลประโยชน์ในทางมิชอบของคนบางกลุ่มและมีทั้งนิยามที่มองอุดมการณ์เป็นนัยที่เป็นกลาง คือความคิด ความเชื่อ ค่านิยมที่คนในสังคมมีร่วมกัน ในการศึกษาตามมุมมองของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์นั้น อุดมการณ์คือ ความคิด ความเชื่อที่สัมพันธ์กับ การเอื้อประโยชน์แก่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งไม่จำกัดว่าจะป็นนัยที่เป็นกลางหรือลบ นอกจากนี้ วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวทางของฟาน ไคก์มองว่า อุดมการณ์ถือเป็นส่วนหนึ่งของระบบความคิดของมนุษย์ที่เชื่อมโยงวาทกรรมกับสังคมเข้าด้วยกัน (โดยเฉพาะในแง่อำนาจและการใช้อำนาจในสังคม) และมีบทบาทที่สำคัญอย่างยิ่งในการตีความวาทกรรม ขณะที่วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวทางของแฟร์คลาฟ มองว่า อุดมการณ์เป็นส่วนหนึ่งของบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่แวดล้อมที่ส่งอิทธิพลต่อขั้นตอนการผลิต ทำให้มีการเลือกผลิตตัวบท หรือเลือกใช้ภาษาและแสดงออกมาในรูปแบบเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่งและส่งอิทธิพลต่อขั้นตอนการตีความและการบริโภคตัวบทด้วย (ชนกพร พัวพัฒนกุล, 2556 : 12)

อุดมการณ์ในมุมมองของการศึกษาวาทกรรมตามแนวทางทั้งสองต่างมองว่าอุดมการณ์เป็นเรื่องของระบบความคิดของสมาชิกในสังคมที่มีร่วมกัน ดังนั้น การศึกษาอุดมการณ์จึงเป็นการศึกษาความคิดและการถ่ายทอดความคิดของคนในสังคม เมื่อศึกษาและเข้าใจความคิดของคนในสังคมหนึ่งๆ แล้วย่อมจะทำให้เข้าใจปรากฏการณ์และวิถีปฏิบัติในสังคมได้ชัดเจนลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น (ชนกพร พัวพัฒนกุล, 2556 : 8) การศึกษาอุดมการณ์จึงมีประโยชน์ในการเข้าถึง

ชุดความคิดหรืออุดมการณ์เพื่อสนองประโยชน์ของผู้ครอบงำที่แฝงมาอย่างแนบเนียนโดยผู้ถูกครอบงำอาจไม่รู้ตัว

วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis)

ภาษาเป็นกิจกรรมทางสังคม มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม ลักษณะทางภาษา กลวิธีทางภาษาและกลวิธีทางวาทกรรมก็ล้วนแต่เชื่อมโยงไปสู่ความหมายทางสังคมวัฒนธรรมของผู้ใช้ภาษาทั้งสิ้น ซึ่งความคิดเชิงสังคมที่แฝงมากับลักษณะการใช้ภาษาในบริบท ก็คือเรื่องอำนาจ (power) และอุดมการณ์ (Ideology) ซึ่งสัมพันธ์กับการผลิตข้อความและการเลือกภาษาที่ใช้สื่อในข้อความ การวิเคราะห์ข้อความในมิติทางภาษาจึงไม่ควรละเลยต่อบริบททางสังคมวัฒนธรรม จึงจำเป็นต้องมี การวิพากษ์ (critical) เข้ามาวิเคราะห์ข้อความกับสังคม เพื่อลดความเป็นธรรมชาติของอำนาจและอุดมการณ์ซึ่งแฝงอยู่อย่างแนบเนียนจนบางครั้งผู้ใช้ภาษาอาจไม่ทันได้ตระหนักถึง เป็นการอธิบายสิ่งที่แฝงเร้นอยู่ให้ปรากฏชัดออกมาด้วยหลักฐานทางภาษาที่อยู่ในตัวบท เพื่อแสดงให้เห็นว่าตัวบทนั้นเกี่ยวข้องกับวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรมอย่างไร ทั้งนี้ใช้การตัดสินถูกผิด หากแต่เป็นการต้องทำให้ประจักษ์ชัดแจ้งถึงเบื้องหลังที่ซับซ้อนของอำนาจและอุดมการณ์ให้ปรากฏออกมาอย่างชัดเจน

วรพงศ์ ไชยฤกษ์ (2556 : 155) ได้สรุปความหมายของวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ (Critical Discourse Analysis หรือ CDA) ไว้ว่าเป็นการศึกษาการเชื่อมโยงระหว่างการใช้ภาษากับบริบททางสังคมวัฒนธรรมซึ่งสามารถใช้ศึกษาได้หลายประเด็น เช่น อำนาจ การครอบงำ อุดมการณ์ ความไม่เท่าเทียมกัน ชนชั้นทางสังคม เพศสภาพหรือเพศภาวะและเชื้อชาติ เป็นต้น การศึกษาโดยใช้แนวคิด CDA จะเป็นการศึกษาโดยวิเคราะห์ด้วยทฤษฎีอย่างละเอียดและนำไปสู่การอธิบายความและตีความ นอร์แมน แฟร์เคลาฟ (Norman Fairclough) นักคิดคนสำคัญในการศึกษาวาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ได้นิยามกรอบความคิดของ CDA ไว้ 3 มิติ ได้แก่ มิติตัวบท มิติปฏิบัติการทางวาทกรรมและมิติปฏิบัติการทางสังคมวัฒนธรรม

จากที่กล่าวมานั้น ผู้ศึกษาจะนำเสนอวิธีวิเคราะห์ตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ของแฟร์เคลาฟ (Norman Fairclough) และเทียวน เอ ฟาน ไดก์ (Teun A. Van Dijk) ซึ่งใช้ในการศึกษาครั้งนี้

แฟร์เคลาฟเห็นว่า การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์ต้องแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวาทกรรมกับสังคม จะพิจารณาด้านเดียวไม่ได้ ดังนั้นในการวิเคราะห์จึงต้องพิจารณา

ตัวบท (Text) พิจารณาวิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse Practice) และพิจารณาวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural Practice) ด้วย

การวิเคราะห์ตัวบท (Text)

แฟร์เคลาฟให้แนวคิดที่ว่า ตัวบทประกอบสร้างความหมาย มีลักษณะเป็นชุดของตัวเลือก คือ ตัวบทเลือกรูปของภาษาหนึ่งจากชุดตัวเลือกที่มีอยู่ในระดับต่างๆ เช่น ระดับคำศัพท์ ระดับโครงสร้างประโยค ฯลฯ เพื่อสื่อเหตุการณ์หรือสภาพจากมุมมองหนึ่ง การเลือกใช้ภาษาแตกต่างกันทำให้ภาพที่เสนอต่างกัน ซึ่งมุมมองเรื่องหน้าที่หรือความหมายนี้จะทำให้เห็นว่าการวิเคราะห์ภาษาในตัวบทมีความสำคัญ การวิเคราะห์ตัวบทจะโยงไปสู่การศึกษาประเด็นทางสังคม ทั้งนี้ มีชุดตัวเลือกระดับระเบียบวาทกรรม (order of discourse) ด้วย

การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางวาทกรรม (Discourse Practice)

สังคมมีอิทธิพลต่อตัวบททางอ้อม เพราะสังคมได้กำหนดวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมและวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมก็ไปกำหนดตัวบทด้วย ที่เรียกว่าความสัมพันธ์แบบวิภาษวิทยา นอกจากนี้ วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมจะส่งผลต่อภาษาในตัวบทแล้วยังส่งผลต่อระเบียบวาทกรรมซึ่งหมายถึง การรวมตัวกันของประเภทตัวบทต่างๆ (genres) วาทกรรมต่างๆ (discourses) และลีลา (style) ในรูปแบบเฉพาะด้วยระเบียบวาทกรรม มีองค์ประกอบคือ

1. ประเภทของตัวบท (genres) หมายถึง ภาษาที่สัมพันธ์กับกิจกรรมทางสังคมแบบใดแบบหนึ่ง เช่น บทสัมภาษณ์ บทวิจารณ์ภาพยนตร์
2. วาทกรรม (discourses) หมายถึง ภาษาที่ใช้เพื่อสื่อภาพแทนจากมุมมองใดมุมมองหนึ่ง เช่น วาทกรรมแพทย์แผนจีน วาทกรรมแพทย์แผนตะวันตก
3. ลีลา (style) หรือ เสียง (voice) หมายถึง ภาษาที่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งและเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ของกลุ่มนั้น เช่น ลีลาของแพทย์ ลีลาของศาล วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมที่ไม่เป็นไปตามขนบเดิมมักจะสัมพันธ์กับระเบียบวาทกรรมที่ซับซ้อน เช่น การรายงานข่าวที่เปลี่ยนรูปแบบการบริโภคข่าวของผู้บริโภคข่าวที่เปลี่ยนไป ซึ่งเป็นวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมที่เปลี่ยนไปของสื่อ ปัจจุบัน การวิเคราะห์ระเบียบวาทกรรมเป็นการวิเคราะห์สหบท (intertextual analysis) ควบคู่ไปด้วยเพื่อมุ่งตอบคำถามว่า ประเภทของตัวบทและวาทกรรมใดบ้างที่นำมาผสมผสานกัน พร้อมวิเคราะห์ความเกี่ยวข้องกับสังคมของระเบียบวาทกรรมนั้น

การวิเคราะห์วิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม (Socio-Cultural Practice)

แฟร์คลาฟแบ่งวิถีปฏิบัติทางสังคมวัฒนธรรม เป็น 3 ระดับ เริ่มจากระดับสถานการณ์ (situation) คือ บริบทแวดล้อมเหตุการณ์การสื่อสารนั้น ต่อมาคือระดับสถาบัน (institution) คือ สถาบันที่เกิดเหตุการณ์การสื่อสารนั้น และระดับที่กว้างที่สุด ก็คือ กรอบสังคมวัฒนธรรม การวิเคราะห์มิตินี้ จะทำให้เห็นความสัมพันธ์แบบวิภาษระหว่างตัวบทกับสังคม

การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์จะประกอบจาก 3 มิติ แฟร์คลาฟ (Fairclough, 1995 : 98 อ้างถึงใน วรพาศน์ ไชยฤกษ์, 2556 : 143-144) สรุปได้ดังนี้

มิติบรรยายความ คือ การวิเคราะห์ตัวบท ได้แก่ การศึกษาภาษาในตัวบท โดยดูที่หน่วยพื้นฐานและองค์ประกอบทางภาษาทั้งวัจนภาษาและอวัจนภาษา อันได้แก่ ภาษาระดับข้อความ ภาพ แสง สี เส้น องค์ประกอบภาพ เป็นต้น

มิติตีความ คือ การวิเคราะห์กระบวนการ (Process Analysis) ของวิถีปฏิบัติกรทางวาทกรรม ได้แก่ การวิเคราะห์ความหมายแฝงนัยและอุดมการณ์ ที่ซ่อนอยู่ในระดับลึกของตัวบท เป็นการศึกษาความหมายของตัวบทในฐานะที่เป็นปฏิบัติการสร้างความหมายผ่านตัวภาษารวมทั้งศึกษากลไก วิธีการต่างๆ ในการสร้างความหมายโดยเฉพาะความหมายที่สัมพันธ์กับอุดมการณ์และความเชื่อในสังคม

มิติอธิบายความ คือ การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสื่อหรือตัวบท ภาษา กับบริบทสังคม วัฒนธรรมที่สื่อหรือตัวบทนั้นปรากฏใช้ เป็นการอธิบายภาษาที่ถูกหล่อหลอมโดยสังคมวัฒนธรรม และความสัมพันธ์ของภาษา สื่อและสังคมซึ่งมักนำไปสู่ประเด็นเรื่องอุดมการณ์ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคม

แนวทางการศึกษาปริชานสังคมของเทียน เอ ฟาน ไดก์ (Teun A. Van Dijk) เป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ใช้ประกอบการศึกษาในครั้งนี้ กล่าวคือ การพิจารณาวาทกรรมโดยเน้นที่สื่อกลางระหว่างวาทกรรมกับสังคม นั่นคือ กระบวนการทางปริชานซึ่งเกี่ยวข้องกับความทรงจำ (Memory) ได้แก่ความทรงจำระดับบุคคลที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ของแต่ละคนและความทรงจำระดับสังคม ซึ่งเกิดจากความเชื่อที่สังคมมีร่วมกัน นอกจากนี้แต่ละคนยังมีภาพในความคิด (mental models) ซึ่งเป็นสิ่งที่แต่ละคนใช้ผลิตและเข้าใจวาทกรรม ฟาน ไดก์ อธิบายว่า เรามีสิ่งควบคุมการผลิตและทำความเข้าใจวาทกรรมให้เหมาะสมกับบริบท คือ ภาพปริบทในความคิด นั่นหมายความว่า เราไม่ได้ใช้ข้อมูลทั้งหมดที่มีจากภาพในความคิดแต่เราเลือกเฉพาะข้อมูลที่สอดคล้องเหมาะสมกับบริบทนั้นๆ แนวทางของฟาน ไดก์ทำให้เราเห็นว่า ภาพปริบท

ในความคิดจะกำกับคำพูดและวิธีพูดของเราและกำกับการตีความเหตุการณ์และวาทกรรมเดียวกันต่างกันไปออกไปด้วย ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการรับและผลของวาทกรรม อาจทำให้การครอบงำทางความคิดมีผลต่อผู้รับ วาทกรรมต่างกันไปออกไปด้วย มิติด้านปรัชญาสังคมของ ฟาน ไค่จึงนำมาใช้ในการศึกษาครั้งนี้ด้วย

งานวิจัย “อุดมการณ์” ตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์

ผู้ศึกษามองว่า รายการเดินหน้าประเทศไทยแม้จะเป็นรายการโทรทัศน์ ก็เป็นรายการที่มีสถาบันของรัฐรองรับ นั่นคือ คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) อันหมายรวมไปถึงรัฐบาลเป็นผู้ผลิตวาทกรรม ดังนั้น การนำเสนอต่างๆ แม้จะอยู่ในลักษณะการสัมภาษณ์ ฯลฯ ย่อมต้องผ่านการตรวจสอบ กลั่นกรอง คัดเลือกข้อมูลของผู้นำเสนอข้อมูลภาครัฐและผู้ดำเนินรายการมาก่อนแล้วทั้งสิ้นและสิ่งสำคัญอย่างยิ่ง คือ วาทกรรมที่มีการตรวจสอบและรองรับโดยรัฐนี้ย่อมมีการปลูกฝังความคิดความเชื่อบางอย่างเพื่อประโยชน์ของรัฐอย่างแน่นอน

งานวิจัยที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้เป็นงานวิจัยที่มุ่งศึกษาอุดมการณ์จากวาทกรรมซึ่งมีอิทธิพลต่อสังคมในวงกว้างและมีสถาบันเป็นผู้รองรับวาทกรรม วิสันต์ สุขวิสิทธิ์ (2554) ศึกษาอุดมการณ์ที่ถ่ายทอดผ่านกลวิธีทางภาษาในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทย ระดับประถมศึกษาที่กระทรวงศึกษาธิการ จาก หนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยระดับประถมศึกษา ตั้งแต่ปี พ.ศ.2503-2544 จำนวน 4 หลักสูตรและศึกษาเปรียบเทียบอุดมการณ์ที่สื่อผ่านหนังสือเรียนแต่ละหลักสูตร อุดมการณ์ที่พบบางส่วนสอดคล้องกับงานวิจัยของ อุมาวัลย์ ซีซัง (2555) ศึกษาวิเคราะห์อุดมการณ์ในหนังสือวันเด็กแห่งชาติรวมถึงเรื่องเล่าสำหรับเด็ก ซึ่งเป็นวาทกรรมที่มีการกระจายตัวบroadอย่างกว้างขวางและน่าจะมึบทบาทในแง่การถ่ายทอดอุดมการณ์สู่เยาวชนไทยในลักษณะใกล้เคียงกับหนังสือเรียน

งานวิจัยทั้งสองเรื่องสะท้อนอุดมการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเด็ก-ผู้ใหญ่ อุดมการณ์เกี่ยวกับความเป็นเด็กดีและคนดี อุดมการณ์เกี่ยวกับบทบาทชาย-หญิงในสังคมไทย อุดมการณ์เกี่ยวกับความยึดมั่นในสถาบันหลักของชาติ ผลการวิจัยทั้งสองเรื่องสะท้อนว่าหนังสือเรียนภาษาไทยระดับประถมศึกษาและหนังสือวันเด็กแห่งชาติเป็นสารทางอุดมการณ์ซึ่งรัฐอาจใช้ในการถ่ายทอดและปลูกฝังความคิดเชิงอุดมการณ์บางประการแก่เด็กในสังคมไทยเพื่อสร้าง “เด็กดี” และ “พลเมืองดี” ซึ่งจะเอื้อต่อการกำกับดูแลและควบคุมสมาชิกในสังคมต่อไป

กลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์การศึกษาในรายการเดินหน้าประเทศไทย

ผลการศึกษาครั้งนี้จะกล่าวถึงกลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์ และชุดความคิดเกี่ยวกับการศึกษาที่ปรากฏในรายการเดินหน้าประเทศไทย ผู้ศึกษาพบว่า กลวิธีทางภาษาในการนำเสนออุดมการณ์การศึกษาที่ปรากฏในรายการเดินหน้าประเทศไทย มี 5 วิธี ได้แก่ การเลือกใช้คำศัพท์ การอ้างส่วนใหญ่ การใช้อุปลักษณ์ การใช้คำขวัญและการใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน ดังจะนำเสนอต่อไปนี้

1. การเลือกใช้คำศัพท์

การเลือกใช้คำศัพท์ เป็นการเลือกใช้คำศัพท์เพื่อการแสดงความคิดและสื่อแทนความคิดของผู้ส่งสาร (Fairclough, 1995 : 185) อ้างถึงใน จันทิมา อังคพนิชกิจ, 2557) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเลือกใช้คำศัพท์ของผู้เขียนในฐานะผู้ผลิตตัวบทนั้นเป็นเรื่องที่แปรไปตามปัจจัยทางสังคม รวมทั้งจะต้องเผชิญกับกระบวนการทางสังคมวัฒนธรรมในวงกว้างอีกด้วย ในที่นี้หมายถึงการเลือกใช้คำศัพท์และวลีด้วย การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อนำเสนออุดมการณ์การศึกษาในรายการเดินหน้าประเทศไทย มี 2 ลักษณะดังนี้

1.1) การเลือกใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเชิงบวกต่อนโยบายหรือแนวทางการจัดการระบบการศึกษาของรัฐบาล

การเลือกใช้คำศัพท์เชิงบวกในที่นี้เป็นการเพื่อแสดงความชอบธรรมในการดำเนินการของรัฐบาลและนำเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษา ผู้เรียนและความเป็นพลเมืองที่รัฐเป็นผู้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์คาดหวังในขณะเข้าสู่ระบบการศึกษาและหลังจากจบการศึกษาตามที่รัฐจัดให้ ดังนี้

ชุดความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษา

- (1) “กระทรวงศึกษาธิการเราก็ดำเนินการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่องนะครับ เพื่อจะให้เด็กไทยได้มีคุณภาพที่ดีที่สุด”

ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ : 27 สิงหาคม 2558

ตัวอย่างที่ (1) ใช้คำกริยา “ดี” ขยายด้วย “ที่สุด” เพื่อขยายคำนาม “คุณภาพ” เพื่อสื่อว่ารัฐโดยกระทรวงศึกษาธิการซึ่งมีหน้าที่ดูแลระบบการศึกษาของชาตินั้นไม่เพียงแต่จะพัฒนาเด็กไทยให้มีคุณภาพเท่านั้น แต่จะให้มีความรู้ที่ดีที่สุดอีกด้วย

- (2) “รัฐบาลมีความมุ่งหมายที่จะลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมทางการศึกษาแล้วก็ขยายโอกาสทางการศึกษาเพื่อให้เกิดการศึกษาที่เท่าเทียมและทั่วถึงนะครับ”

สุรเชษฐ์ ชัยวงศ์ : 6 สิงหาคม 2558

ตัวอย่างที่ (2) ใช้คำกริยา “ลด” “สร้าง” “ขยาย” นำหน้าคำนาม “ความเหลื่อมล้ำ” “ความเป็นธรรมทางการศึกษา” “โอกาสทางการศึกษา” ตามลำดับ เพื่อสื่อว่า คำนาม เหล่านี้คือสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาที่รัฐจะต้องดูแล แก้ไขในหลายลักษณะและเลือกใช้คำ “เท่าเทียม” และ “ทั่วถึง” เพื่อสื่อเป้าหมายเชิงหลักการของการจัดการศึกษาทั่วประเทศ

- (3) “สองคำนี้เป็นคำที่น่าสนใจมากนะครับคุณผู้ชมคุณผู้ฟัง ทวิศึกษา ทวิภาคี ซึ่งทั้งสองสิ่งนี้จะมาช่วยตอบโจทย์ให้กับเด็กหลายคนที่กำลังสงสัยว่าจะเรียนสายสามัญดีหรือสายอาชีพดีด้วย ซึ่งสองตัวนี้เป็นตัวตอบเลย”

ภัทร จิงกานต์กุล : 27 สิงหาคม 2558

ตัวอย่างที่ (3) ใช้คำ “ตอบ” โดยเปรียบเทียบกับปัญหาการศึกษาที่เกิดขึ้นเป็นเสมือนโจทย์ที่ต้องแก้ไขและสื่อว่า แนวทางการจัดการศึกษาของรัฐด้วยรูปแบบทวิศึกษา ทวิภาคีนั้นจะเป็น “ตัวตอบ” โจทย์ปัญหาดังกล่าว

- (4) “ถือว่าเป็นมิติใหม่ทางการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมนั่น ส่งผลต่อครู ส่งผลต่อนักเรียนอย่างแท้จริงนะครับ ซึ่งก็ถือว่าเป็นต้นแบบของการปฏิรูปการเรียนรู้อปปฏิรูปการศึกษาในยุคนี้”

อนุสรณ์ พูเจริญ : 24 มกราคม 2558

ตัวอย่างที่ (4) ใช้คำนาม “มิติใหม่” เพื่อสื่อถึงระบบการศึกษาที่ดี นั่นคือ การใช้ระบบทางไกลผ่านดาวเทียม ใช้คำ “แท้จริง” เพื่อสื่อถึงประสิทธิภาพของระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมและ ใช้คำ “ต้นแบบ” เพื่อสื่อว่าระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียมอยู่ในระดับที่เป็นแบบอย่างได้

จากตัวอย่างที่ (1) ถึง (4) แสดงให้เห็นการเลือกใช้ศัพท์ที่มีความหมายเชิงบวกต่อนโยบายหรือแนวทางการจัดการระบบการศึกษาของรัฐบาล แสดงให้เห็นว่าวาทกรรมนี้ถูกสร้างขึ้นเพื่ออยู่ข้างเคียงกันกับรัฐบาล การเลือกใช้ศัพท์ลักษณะนี้จึงถือเป็นกลวิธีทางภาษาที่ถูกใช้เพื่อเสนออุดมการณ์ และชุดความคิดที่สร้างความชอบธรรมให้แก่รัฐได้อย่างชัดเจน

ชุดความคิดเกี่ยวกับผู้เรียน

การเลือกใช้คำศัพท์เพื่อนำเสนอชุดความคิดที่สื่อว่า “เด็ก” หรือ “ผู้เรียน” ที่เรียนในระบบการศึกษาที่ถูกจัดการใหม่ โดยรัฐจะกำหนดคุณลักษณะที่ “พึงประสงค์” ตามที่รัฐต้องการ เพื่อให้เห็นว่าแนวทางการจัดการศึกษาของรัฐในฐานะที่เป็นตัวแทนของประเทศมีอำนาจโดยชอบธรรมในการบริหารจัดการ รัฐจึงมีสิทธิกำหนดได้ว่าต้องการให้เด็กมีคุณลักษณะอย่างไรบ้าง ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าว หมายรวมทั้งเมื่อเด็กอยู่ในระบบการศึกษาและจบการศึกษาแล้ว อาทิ มีทักษะ มีคุณธรรม มีความรู้ ใช้เวลาอย่างเป็นประโยชน์ มีระเบียบวินัย เคารพสิทธิหน้าที่ ตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์สุจริต รู้จักควบคุมตนเอง คิดไกล อ่านออกเขียนได้ คิดวิเคราะห์ คิดแก้ปัญหาได้ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

- (5) “นักเรียนที่จบการศึกษาประถมศึกษาปีที่ 1 ครบต้องอ่านออกเขียนได้ภาษาไทย นะครับ”

สุรเชษฐ์ ชัยวงศ์ : 6 สิงหาคม 2558

ตัวอย่างที่ (5) ใช้วลี “อ่านออกเขียนได้” เพื่อสื่อถึงคุณลักษณะที่พึงประสงค์เบื้องต้นที่รัฐกำหนดให้เด็กและผู้เรียน “ต้อง” ปฏิบัติได้

- (6) “นักศึกษา...ต้องเป็นคนที่มีความมีทักษะเยี่ยมเยียมคุณธรรมเลิศล้ำวิชาใช้เวลาให้เกิดคุณ”

อกนิษฐ์ คลังแสง : 27 กันยายน 2557

ตัวอย่างที่ (6) ใช้คำวิเศษณ์ “เยี่ยม” “เยี่ยม” “เลิศล้ำ” “คุณ” ขยายคำว่า “ทักษะ” “คุณธรรม” “วิชา” วลี “ใช้เวลา” ตามลำดับ เพื่อสื่อถึงคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่นอกเหนือจากด้านวิชาการที่ต้องการให้เด็กหรือผู้เรียนมี

- (7) “เด็กได้เริ่มมีความคิดความอ่านว่าเขาจะมารับผิดชอบบ้านเมืองอย่างไร วิธีประชาธิปไตยจะต้องมีอะไรบ้าง การเคารพสิทธิหน้าที่ การที่จะต้องตรงต่อเวลา ซื่อสัตย์สุจริตทั้งหลายทั้งปวง”

ประวิช รัตนเพียร : 9 ตุลาคม 2557

ตัวอย่างที่ (7) ใช้คำกริยา “รับผิดชอบ” นำหน้าคำนาม “บ้านเมือง” คำกริยา “เคารพ” นำหน้า “สิทธิหน้าที่” “ชื่อสัตย์สุจริต” และวลี “ตรงต่อเวลา” เพื่อสื่อคุณลักษณะที่ดีที่รัฐต้องการให้มี ในเด็กและผู้เรียนทุกคนในระบบการศึกษา ทั้งนี้ยังสื่อถึงความพยายามปลูกฝังความเป็นให้เด็กและผู้เรียน

(8) “แก๊ยาวๆ คงต้องไปช่วยกันสร้างจิตสำนึกให้เป็นคนดี ให้เป็นคนรู้จักควบคุมตนเองแล้วก็มองเห็นอนาคตของตนเอง”

ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ : 2 พฤศจิกายน 2557

ตัวอย่างที่ (8) ใช้คำวิเศษณ์ “ดี” ขยายคำว่า “คน” เพื่อสื่อถึงความมุ่งหมายในการสร้างคนของรัฐและขยาย “ความเป็นคนดี” ว่าจะต้องมีลักษณะสำคัญ คือ “รู้จักควบคุมตนเอง” และ “มองเห็นอนาคตของตนเอง”

(9) “เราต้องการให้เขาคิดและวิเคราะห์เป็น แบบมีเหตุมีผล...เมื่อประสบปัญหาอะไรเราสามารถที่จะวิเคราะห์แก้ปัญหาของเขาเองได้”

ณรงค์ พิพัฒน์นาศัย : 29 พฤศจิกายน 2557

ตัวอย่างที่ (9) ใช้วลี “คิดและวิเคราะห์เป็นแบบมีเหตุมีผล” และ “วิเคราะห์แก้ปัญหาของเขาเองได้” เพื่อสื่อคุณลักษณะสำคัญอีกประการที่รัฐต้องการให้เด็กและผู้เรียนมี

(10) “ถ้านักเรียนที่สนใจในโครงการทวิศึกษานะคะก็สามารถเข้ามาร่วมเรียนกันได้โดยที่นักเรียนจะต้องมีความขยัน อดทนและต้องมีความรับผิดชอบ...”

ศรียา แก้วลายทอง : 27 สิงหาคม 2558

ตัวอย่างที่ (10) ใช้คำวิเศษณ์ “ขยัน” “อดทน” และ วลี “มีความรับผิดชอบเพื่อสื่อคุณลักษณะสำคัญอีกประการที่รัฐกำหนดให้เด็กและผู้เรียนมีเมื่อเข้าสู่และจบการศึกษาในระบบที่รัฐจัดให้

จากตัวอย่างที่ (5) ถึง (10) มีการเลือกใช้คำศัพท์แสดงคุณลักษณะที่รัฐต้องการให้ผู้เรียนมี ทั้งคำและวลี อาทิ คำว่า “ขยัน” “อดทน” “รับผิดชอบ” “ชื่อสัตย์สุจริต” ฯลฯ วลี อาทิ “คิดและวิเคราะห์เป็นแบบมีเหตุมีผล” “อ่านออกเขียนได้” “ตรงต่อเวลา” ฯลฯ ซึ่งคุณลักษณะ

เหล่านี้จะเกิดขึ้นในระบบการศึกษาและติดตัวเด็กเมื่อจบการศึกษา ตามแนวทางการจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนของชาติ ทั้งนี้ การสื่อชุดความคิดเกี่ยวกับเด็กและผู้เรียนที่ปรากฏนี้ ยังพยายามใช้ชี้ให้เห็นว่าคุณลักษณะเหล่านี้มีความสำคัญมาก โดยเลือกใช้คำว่า “ต้อง” ซึ่งปรากฏอยู่อย่างเด่นชัด

ชุดความคิดเกี่ยวกับพลเมือง

การเสนอชุดความคิดที่สื่อความเป็น “พลเมือง” ที่คาดหวังของรัฐหลังจากจบการศึกษา ได้แก่ รักชาติ ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม อยู่ในสังคมได้อย่างราบรื่น ดังนี้

- (11) “ไม่ว่าสังคมไหนต่างต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ ที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม วางตนเหมาะสมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น”

ชลรัศมี งามวิสุท : 7 มิถุนายน 2557

ตัวอย่างที่ (11) ใช้คำกริยา “มีคุณภาพ” เพื่อสื่อว่ารัฐต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ ซึ่งคุณภาพที่กล่าวถึงจะต้องมีคุณลักษณะสำคัญหลายประการ เช่น ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม หรือวางตนอย่างเหมาะสม การใช้คำ “ปฏิบัติตาม” “เหมาะสม” “ราบรื่น” เป็นการอ้างถึงความต้องการของ “สังคม” ส่วนใหญ่ ซึ่งสื่อถึงความพยายามทำให้ชุดความคิดเหล่านี้ดูเป็นธรรมชาติในมุมมองของผู้รับสาร

- (12) “วิชาประวัติศาสตร์และหน้าที่พลเมืองโดยเน้นเรื่องของความรักชาติ ยึดมั่นในศาสนา เติบโตจนสถาบันพระมหากษัตริย์ ความปรองดอง สมานฉันท์ ความมีระเบียบวินัยและการเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข”

ชลรัศมี งามวิสุท : 9 ตุลาคม 2557

ตัวอย่างที่ (12) ใช้คำกริยา “รัก” “ยึดมั่น” “เติบโต” นำหน้าคำนาม “ชาติ” “ศาสนา” “พระมหากษัตริย์” เพื่อให้เห็นว่ารัฐให้ความสำคัญกับคุณลักษณะดังกล่าวและเน้นย้ำว่ารัฐต้องการพลเมืองที่มีลักษณะหลัก 3 ประการ อันมีที่มาจากอุดมการณ์และค่านิยมของสังคมไทย ส่วนคำว่า “ปรองดอง” “สมานฉันท์” “มีระเบียบวินัย” ถือว่าเป็นหน้าที่ของพลเมืองที่รัฐต้องการในลำดับถัดมา

ตัวอย่างที่ (11) และ (12) มีการใช้คำศัพท์ที่แสดงความคาดหวังต่อพลเมืองที่ผ่านระบบการศึกษาที่รัฐจัดให้ คุณลักษณะต่างๆ ที่ปรากฏล้วนแต่สื่อถึง “คุณภาพ” ของพลเมือง ในขณะที่เดียวกันก็สื่อไปยังระบบการศึกษาของรัฐว่าคุณภาพเช่นเดียวกัน ทั้งนี้คำและวลีที่ปรากฏล้วนแต่สื่อมุมมองทางบวกต่อระบบการศึกษาของรัฐ แสดงจุดยืนของวาทกรรมว่าเอื้อประโยชน์ต่อรัฐซึ่งเป็นผู้ผลิตวาทกรรมอย่างชัดเจน

การเลือกใช้คำศัพท์ยังแสดงให้เห็นคุณลักษณะที่ดีของเด็กและพลเมืองในมุมมองของรัฐ ชุดความคิดดังกล่าวเป็นชุดความคิดที่สอดคล้องกับค่านิยมพื้นฐานของสังคมซึ่ง อูมาวัลย์ ชีซัง (2555 : 211) กล่าวว่า มักจะเริ่มปลูกฝังผ่านครอบครัวและโรงเรียนก่อนอันดับแรก นอกจากการประพฤติตนในสิ่งที่เป็นค่านิยมพื้นฐานแล้ว ในภาพรวมที่นอกเหนือจากการเป็น “สมาชิกที่ดีของสังคม” ในระดับที่สูงขึ้นไป เด็กๆ ก็มีฐานะเป็นพลเมืองของประเทศไทย ดังนั้น จึงต้องปฏิบัติตาม “หน้าที่ของพลเมืองที่ดี” ของรัฐด้วย และต้องยึดมั่นในสถาบันชาติและสถาบันพระมหากษัตริย์เพราะเป็นส่วนหนึ่งในระบอบประชาธิปไตย

1.2) การเลือกใช้คำศัพท์ที่มีความหมายเชิงลบต่อนโยบายเดิมหรือแนวทางการจัดการระบบการศึกษาเดิม

การเลือกใช้คำศัพท์เชิงลบในที่นี้เป็นการเสนอชุดความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษาเดิม มีการใช้คำศัพท์และวลีต่างๆ เพื่อแสดงข้อเสีย ความบกพร่องของระบบการศึกษาเดิมว่าเป็น “ปัญหา” ที่ “ต้องแก้ไข” อย่างเร่งด่วน หากไม่รีบดำเนินการจะส่งผลกระทบต่อประเทศในระยะยาว โดยจะกล่าวถึงการใช้อำนาจระบบการศึกษาเดิม (ตัวหนา) คำบอกเวลาสื่อไปยัง ความเร่งด่วน (ตัวเอียง) คำบอกประเด็นปัญหา (ตัวหนาและเอียง) คำคาดคะเนปัญหาและย้ำประเด็นปัญหา (ขีดเส้นใต้) ตามลำดับ ดังนี้

ชุดความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษา

(13) “ที่ผ่านมามีการจัด**อันดับการศึกษา**ของไทยมาอย่างต่อเนื่องจนครบ มีแนวโน้มที่ ดูเหมือนจะ**แยลง** ขณะเดียวกันก็มีการประเมินกันว่าง**ประมาณ**ที่ใช้ในการศึกษาของไทย**เพิ่มขึ้น**ทุกปี แต่**ว่าไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาด้านการศึกษา**ได้อย่างจริงจัง...คนที่ได้ออกมา**ไม่สอดคล้องกับตลาดแรงงาน**”

อภิรักษ์ หาญพิชิตวณิชย์ : 1 พฤศจิกายน 2557

(14) “ผมว่าตอนนี้มันคือความ**เหลื่อมล้ำในโอกาส** ความเหลื่อมล้ำที่ทำให้เด็กไทยเรา คนไทยเรา**เข้าไม่ถึงการศึกษาและบริการการศึกษา**ที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียม **ตรงนั้นมันก็สร้างปัญหา**ตามมามากมาย ปัญหาทั้งเรื่องการ**ไม่มีงานทำ** ปัญหาทั้งเรื่อง**ที่เด็กเราไม่เท่าทันชีวิต**แล้วไป**ก่อปัญหาสังคม**อะไรต่างๆ มากมายอย่างที่ทราบกันดี”

อมรวิชัย นาคทรพรพ : 1 พฤศจิกายน 2557

(15) “ท่านก็บอกว่าให้เราแก้ปัญหาเฉพาะหน้าที่มันเกิดขึ้นอยู่ด้วย**ปัญหาที่มันสะสมมาเก่าเดิม** แก้ไปควบคู่กับการวางแผนระยะยาว เราก็คพบว่าจาก**สภาพแวดล้อมที่มันเป็นอยู่ ปัญหาที่มันเกิดหรือสิ่งที่มันเกิด** **องค์การพหุที่มันเกิด** อยู่ในกระทรวงศึกษาฯ **ถ้าไม่ปรับแก้ก็คงไม่บรรลุเป้าหมาย**ที่ท่านนายวงไว้ให้เรา”

ดาวพงษ์ รัตนสุวรรณ : 3 มกราคม 2558

(16) “การศึกษามัน**บิดเบี้ยว**ไปโดยโครงสร้างของ**ตลาดแรงงาน**”

อมรวิชัย นาคทรพรพ : 1 พฤศจิกายน 2557

(17) “ก็**หมดสมัยแล้ว**ครับที่เราจะบอกว่าเรียนไปเถอะ **เดี๋ยวนี้มันไม่ได้แล้ว** เดี่ยวนี้มีคนจบปริญญาตรีปีละสามแสนคน **ตองานสองแสนเป็นต้น**”

อมรวิชัย นาคทรพรพ : 21 เมษายน 2558

(18) “เพราะฉะนั้นผมคิดว่าคงมามี**ร่ำรวยไม่ได้**นะครับ ผมว่าหลายหลายเรื่องคงต้อง**รีบคุยกัน**ในทิศทาง**การพัฒนาทั้ง 11** ด้านการศึกษา**ก็เป็นด้านหนึ่ง**นะครับ **ที่เราจะต้องตั้งหลักให้ชัดที่สำคัญ**นะครับ”

อมรวิชัย นาคทรพรพ : 1 พฤศจิกายน 2557

(19) “ขออนุญาตว่าเราจะปรับปรุงใหม่โดยใช้**เวลานี้**แหละเป็น**เวลาที่เหมาะสมที่สุด** **ที่คิดว่าจะทำให้สังคมกลับมาเป็นปึกแผ่นและปรองดองกัน**ได้”

กมล รอดคล้าย : 7 มิถุนายน 2557

การใช้คำการใช้คำเรียกระบบการศึกษาเดิม ตัวอย่างที่ (13) ถึง (15) ได้แก่ คำว่า “ที่ผ่านมา” “ตอนนี้” “ตรงนี้” และ “เก่าเดิม” ในการเรียกระบบเก่าและใช้คำแสดงปัญหาที่เกิดขึ้นต่อจากคำเรียกระบบการศึกษาเดิมเหล่านี้ ดังจะอธิบายในประเด็นต่อไป

การใช้คำบอกเวลาสั้นถึงความเร่งด่วน เพื่อบอกว่า ถึงเวลาที่เหมาะสมแล้วที่จะต้องแก้ไขระบบการศึกษาให้ดีขึ้น โดยเลือกใช้คำที่แสดงเวลาและกริยาที่บ่งชี้ขึ้นว่าต้องกระทำอย่างเร่งด่วน ในตัวอย่างที่ (17) ถึง (19) ได้แก่ “หมดสมัย” “เดี๋ยวนี้” “รีบ” “เวลานี้” “เวลาที่เหมาะสมที่สุด” แสดงให้เห็นว่ารัฐเลือกปฏิรูปการศึกษาในเวลาที่เหมาะสม ไม่เร็วหรือช้าเกินไป ซึ่งเป็นกรเพิ่มน้ำหนักให้แก่การดำเนินงานของรัฐโดยตรง

การใช้คำบอกประเด็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากการศึกษาระบบเก่า มีการใช้คำที่สื่อประเด็นต่างๆ ว่าระบบการศึกษาเดิมนั้นส่งผลกระทบต่อด้านใดบ้าง ในตัวอย่างที่ (13) ถึง (17) ใช้คำบอกประเด็นปัญหา ได้แก่ “งบประมาณ” “ปัญหาด้านการศึกษา” “อันดับการศึกษา” “ตลาดแรงงาน” “โอกาส” “การศึกษาและบริการการศึกษา” “งาน” “ชีวิต” “สังคม” “สภาพแวดล้อม” “สิ่งที่เกิด” “องคาพยพ” ประเด็นต่างๆ เหล่านี้ถูกเสนอในแง่ลบโดยมีคำมาสนับสนุน ดังนี้ “(งบประมาณ) เพิ่มขึ้น” “(อันดับการศึกษา) แย่ลง” “ปัญหา (ด้านการศึกษา,สังคม)” “ก่อ (ปัญหา)” “สร้าง (ปัญหา)” “ไม่สามารถแก้ไข (ปัญหา)” “เข้าไม่ถึง (การศึกษาและบริการการศึกษา)” “เหลื่อมล้ำ (โอกาส)” “ตก (งาน)” “ไม่มี (งานทำ)” “ไม่สอดคล้อง (ตลาดแรงงาน)” “ไม่เท่าทัน (ชีวิต)” “(ปัญหา) เกิดขึ้น” “(ปัญหาที่) เป็นอยู่” “(ปัญหา) สะสม” และ “(การศึกษา) บิดเบี้ยว” คำที่กล่าวถึงนี้เป็นใช้อ้างถึงปัญหาการศึกษาที่หลากหลาย และต้องได้รับการแก้ไขโดยรัฐอย่างรอบด้าน

การใช้คำคาดคะเนปัญหาและย้ำประเด็นปัญหาเพื่อเพิ่มความหนักแน่นให้กับการสื่อถึงความล้มเหลวและเน้นย้ำปัญหาในระบบการศึกษาเดิม ดังตัวอย่างที่ (13) ถึง (15) และ (17) ถึง (19) ได้แก่ คำที่เน้นย้ำถึงความล้มเหลวอย่างต่อเนื่อง “แนวโน้ม (แย่ลง)” “ดูเหมือนจะ (แย่ลง)” “(งบประมาณเพิ่มขึ้น) ทุกปี” คำที่เน้นย้ำความหลากหลายของปัญหา ได้แก่ “(ปัญหา) อะไรต่างๆ” “(ปัญหา) มากมาย” “อย่างไร (สังคม) ทราบกันดี” “(ตกรงาน) สองแสนสามแสนคน” “หลายหลาย (เรื่อง,ปัญหา)” “ตั้งหลัก (ปรับปรุง)” คำที่เน้นย้ำและสอดรับกับการปรับปรุงระบบการศึกษาเดิม ได้แก่ “(หลักการปรับปรุง) ชัด” “(การปรับปรุง) สำคัญ” “ถ้าไม่ปรับแก้ก็คงไม่บรรลุเป้าหมาย” “(สังคม) ปีกแผ่น” “(สังคม) พรองดอง”

จะเห็นได้ว่า การเลือกใช้คำศัพท์และวลีต่างๆ เพื่อสื่ออุดมการณ์การศึกษาและชุดความคิดเกี่ยวกับระบบการศึกษา ผู้เรียน พลเมือง ทั้งคำที่มีความหมายเชิงบวกและลบนั้นล้วนแต่สิ่งที่ถูกเลือกอย่างมีนัยที่สื่อถึงความพยายามสร้างความชอบธรรมและเอื้อประโยชน์ต่อรัฐซึ่งเป็นผู้ผลิตวาทกรรมโดยตรง การชี้ให้เห็นความบกพร่องของระบบการศึกษาเดิมและแสดงให้เห็นความดีงามของระบบการศึกษาใหม่ล้วนแต่เป็นการสร้างวาทกรรมเพื่อรองรับการปฏิบัติของรัฐทั้งสิ้น

การเลือกใช้คำศัพท์ทั้งหมดนั้นเป็นการสื่ออุดมการณ์การศึกษาที่นำเสนอความบกพร่องของระบบการศึกษาเดิมเพื่อความชอบธรรมในการปรับปรุง แก้ไข กำหนดนโยบาย แนวทางในการดำเนินการศึกษาแบบใหม่ในยุครัฐบาบนี้ ซึ่งในรายการเดินหน้าประเทศไทยเสนอว่าเป็นแนวทางที่ถูกที่ควรและเหมาะสมแก่เวลา ทั้งยังจะช่วยแก้ปัญหการผลิตกำลังคนออกสู่ระบบตลาดแรงงานให้สอดคล้องกับ ความต้องการของประเทศ อันแฝงมุมมองด้านการมองเด็กและเยาวชนเป็นแรงงานของระบบเพื่อการขับเคลื่อนประเทศด้วย นโยบายต่างๆ ที่นำเสนอในรายการล้วนแต่ไม่ใช่อะไรที่ขอเสนอแนะหรือ ความเห็นจากประชาชน หากแต่เป็นการนำเสนอสิ่งที่ได้ดำเนินการไปแล้ว สื่อถึงการรับรองโดยสถาบันอย่างชอบธรรมว่า แนวทางต่างๆ นั้น ถูกต้องและเหมาะสมในบริบทขณะนั้น นอกจากนี้ยังเป็นการแบ่งขั้ว “เรา” อันหมายถึงรัฐบาล ปัจจุบัน ที่จะจัดการศึกษาที่ดีให้ประชาชนและ “เขา” หมายถึงรัฐบาล ยุคก่อนๆ ที่จัดการศึกษาได้ไม่ดีและเป็นปัญหาอย่างชัดเจน

2. การอ้างส่วนใหญ่

การอ้างส่วนใหญ่นั้นเป็นการเลือกใช้คำที่มีความหมายอ้างถึงบุคคลต่างๆ ในสังคม ซึ่งอาจเป็นสังคมจริง หรือสังคมที่ถูกสร้างขึ้น (วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554 : 86) ในที่นี้คำที่เลือกใช้เพื่ออ้างถึงสังคม เพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือให้ผู้ชมหรือประชาชนคล้อยตามและยอมรับนโยบายหรือแนวทางการจัดการศึกษา

การอ้างส่วนใหญ่ในรายการเดินหน้าประเทศไทยมุ่งเสนออุดมการณ์การศึกษา ซึ่งปรากฏชุดความคิดของ “การศึกษาที่ควรปฏิรูป” ได้แก่

- (20) “เรื่องการขับเคลื่อนการศึกษาในตอนี้ สังคมอยากให้เราถึงขั้นปฏิรูปทีเดียว สาเหตุที่สังคมมองว่าทำไมต้องปฏิรูปเพราะเขามองว่าผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็กไทยน่าจะเริ่มไม่ดีขึ้น หรืออาจจะตกต่ำ จะสู้ชาวบ้านเขาไม่ได้”

ดาวพงษ์ รัตนสุวรรณ : 29 ตุลาคม 2558

(21) “ไม่ว่าสังคมไหนต่างต้องการพลเมืองที่มีคุณภาพ ที่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของสังคม วางตนเหมาะสมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างราบรื่น”

ชลรัศมี งามวิสุข : 7 มิถุนายน 2557

(22) “ผมคิดว่าสังคมตอนนี้เรื่องการมีงานทำกรรมมีชีวิตที่มั่นคง การมีรายได้การที่สามารถเลี้ยงดูตัวเองและครอบครัวได้เร็ว ผมว่าสำคัญกว่า ตอนนี้สังคมเราเป็นสังคมที่เรากำลังพยายามสร้างความเท่าเทียมสร้างความเป็นประชาธิปไตยจากรัฐนาราก”

อมรวิรัช นาคทรพรพ : 1 พฤศจิกายน 2557

จากตัวอย่างที่ (20) ถึง (22) แสดงให้เห็นการเลือกใช้คำ “สังคม” เพื่อรองรับความคิดของรัฐบาลว่าสังคมต้องการให้ปฏิรูปการศึกษา สังคมต้องการให้ประชาชนมีงานทำ มีประชาธิปไตยจากรัฐนาราก ฯลฯ และใช้คำว่า “เขา” ซึ่งสื่อเนื้อหาของสังคม เพื่อนำหนักความสำคัญและความน่าเชื่อถือให้ผู้ชมคล้อยตามและเห็นพ้อง ซึ่งแท้จริงแล้วสังคมอาจไม่ต้องการหรืออาจไม่ได้ต้องการเช่นนั้นก็เป็นได้ ทั้งนี้เห็นได้จากคำว่า “เรา” ซึ่งสื่อถึงคนกลุ่มหนึ่งเท่านั้น ในที่นี้หมายถึง “รัฐ” นั่นเอง ดังนั้น ความต้องการทั้งหมดนี้จึงเป็นความต้องการรัฐมิใช่ความต้องการของสังคม

ในมิติด้านวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมจะเห็นว่า ภาครัฐ โดยกระทรวงศึกษาธิการ มีสิทธิโดยชอบในการปฏิรูประบบการศึกษาเพราะอ้างความต้องการของ “สังคม” แม้ “สังคม” ที่ว่านี้จะเป็นสังคมไทยที่แท้จริงหรือไม่ แต่การอ้างดังกล่าว สร้างอำนาจในการจัดการศึกษาได้อย่างถูกต้อง ในฐานะผู้ดูแลระบบการศึกษาของประเทศไทย ด้านวิถีปฏิบัติทางสังคมและวัฒนธรรมจะพบว่า การนำอุดมการณ์ข้างต้น สื่อถึงระบบประชาธิปไตยว่าสังคมไทยมีพลเมืองที่ไม่เข้าใจประชาธิปไตย เป็นสิ่งที่การศึกษา “ต้อง” สร้างพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยให้แก่ประเทศชาติ เห็นได้จาก “พยายามสร้าง” ในตัวอย่างที่ (22) ที่สื่อว่า “ประชาธิปไตย” ยังไม่เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์จากการพัฒนาคนโดยใช้ระบบการศึกษาแบบเดิม

3. การใช้อุปลักษณ์

อุปลักษณ์ หมายถึง ถ้อยคำแสดงการเปรียบเทียบของสองสิ่ง สิ่งหนึ่งเป็นสิ่งถูกเปรียบ และอีก สิ่งหนึ่งเป็นแบบเปรียบ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2552 : 250 อ้างถึงใน วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554 : 94) อุปลักษณ์จัดเป็นการแนะนำความหมายแบบหนึ่งเนื่องจากผู้ใช้อุปลักษณ์มิได้หมายความว่าตามรูปแบบและผู้รับสารก็ต้องตีความหมาย ที่ผู้ใช้อุปลักษณ์ต้องการสื่อ (ณัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2556 : 99) มีหน้าที่ ในการถ่ายทอดความคิดและมีพลังในการโน้มน้าวใจ

การใช้อุปลักษณ์ในรายการเดินหน้าประเทศไทยเป็นไปเพื่อสื่ออุดมการณ์การศึกษาที่ดี และเพื่อสนับสนุนชุดความคิดของเด็กที่รัฐคาดหวัง มีทั้งอุปลักษณ์ด้านบวกสนับสนุนอุดมการณ์รัฐและอุปลักษณ์ด้านลบแสดงข้อเสียของระบบการศึกษาเดิม ดังปรากฏต่อไปนี้

3.1) อุปลักษณ์ด้านบวกสนับสนุนอุดมการณ์รัฐ

3.1.1) การศึกษา คือ เบ้าหลอม เยาวชน คือ โลหะ

(23) “หากเราต้องการให้เด็กไทย มีคุณลักษณะเช่นไรก็ควรสร้าง**เบ้าหลอม** ให้ชัดเจน”

เดินหน้าประเทศไทย : 7 มิถุนายน 2557

(24) “การปรับกระบวนการทัศนคติของครูซึ่งถือว่าเป็น**เบ้าหลอม**สำคัญของเด็ก”

ภัทร จิงกานต์กุล : 29 ตุลาคม 2558

ตัวอย่างที่ (23) ถึง (24) เปรียบการศึกษาเป็นเบ้าหลอม สื่อถึงว่า เยาวชน คือ โลหะ ที่ต้องผ่านเบ้าหลอมเพื่อให้ได้รูปทรงใหม่ตามที่ต้องการ คำว่า “ชัดเจน” สื่อว่า หากกระบวนการศึกษา ไม่ชัดเจน ก็เท่ากับเบ้าหลอมนั้นไม่ชัดเจน ไม่ได้รูปทรงตามที่ต้องการ เมื่อหลอมเหล็ก ออกมาอาจไม่ได้ตามที่ต้องการ

3.1.2) เด็กและเยาวชน คือ กำลังของประเทศ คือ ยานพาหนะ

(25) “การปฏิรูปการศึกษาไทยเพื่อทำให้เด็กไทยและกลายเป็น**กำลัง**สำคัญ ในการขับเคลื่อนประเทศชาติต่อไปในอนาคต”

ภัทร จิงกานต์กุล : 29 ตุลาคม 2558

ตัวอย่างที่ (25) เปรียบเทียบว่า เด็ก คือ กำลังของชาติ สื่อว่า หากเปรียบประเทศ เป็นยานพาหนะ เด็กและเยาวชนก็คือ กำลัง หรือพลังงานเชื้อเพลิงที่จะทำให้ประเทศเคลื่อนไปข้างหน้าได้

3.1.3) ชีวิต คือ การต่อสู้

(26) “เด็กไม่ใช่เรียนเพื่อสอบอย่างเดียว เรียนเพื่อจะให้ได้ทักษะชีวิต ไปสู้กับโลกภายนอกเขาได้ในยุคปัจจุบัน”

ดาวพงษ์ รัตนสุวรรณ : 29 ตุลาคม 2558

ตัวอย่างที่ (26) เปรียบว่า ชีวิต คือ การต่อสู้ เด็กต้องมีทักษะชีวิต เพื่อสู้กับโลกภายนอก โดยเปรียบว่า โลกภายนอกนั้นเป็นศัตรูที่น่ากลัวของชีวิต หากต้องการต่อสู้กับโลกภายนอกได้ ต้องเรียนในระบบการศึกษา

3.2) อุปสรรคด้านลบเพื่อแสดงข้อเสียของระบบการศึกษาเดิม

3.2.1) การจัดการศึกษาระบบเดิม คือ ความไม่จริงจัง

(27) “เพราะฉะนั้นผมคิดว่าคงมารำรวยไม่ได้ นะครับผมว่าหลายหลายเรื่องคงต้องรีบคุยกันในทิศทางการพัฒนาทั้ง 11 ด้านการศึกษา ก็เป็นด้านหนึ่งนะครับ ที่เราคงต้องตั้งหลักให้ชัดที่สำคัญนะครับ”

ตัวอย่างที่ (27) เปรียบว่า การจัดการศึกษาระบบเดิมโดยรัฐเดิม คือ การรำรวย เปรียบว่า การจัดการศึกษาดังกล่าวนั้นมีการดำเนินงานที่ไม่เอาจริงเอาจัง ซักซ้า ไม่ทันการ หากไม่รีบแก้ไขใหม่ก็จะทำให้เกิดปัญหาต่อประเทศชาติได้

3.2.2) การศึกษา คือ วัสดุที่มีรูปทรงและเสียรูปได้

(28) “การศึกษามันบิดเบี้ยวไปโดยโครงสร้างของตลาดแรงงาน”

อมรวิชัย นาคทรพรพ : 1 พฤศจิกายน 2557

ตัวอย่างที่ (28) เปรียบว่า การศึกษาเป็นวัสดุที่มีรูปทรงรูปร่าง อาจเป็นพลาสติกหรือโลหะที่ต้องมีพิมพ์ในการหล่อ หรือมีสิ่งที่เป็นโครงสร้างหรือโครงร่างมาเป็นตัวกำหนด เมื่อโครงสร้างหรือโครงร่างไม่ปกติ การศึกษาจึง “บิดเบี้ยว” หรือ “เสียรูป” ไป ในที่นี้สื่อว่าการศึกษาถูกทำให้ผิดเพี้ยนและเกิดปัญหา ไม่ตรงกับโครงสร้างของตลาดแรงงานซึ่งถือเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศในมุมมองของรัฐ

การใช้อุปลักษณะนั้น นอกจากจะเปรียบเทียบเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนแล้วยังมีส่วนในการนำเสนออุดมการณ์ ซึ่งแสดงผ่านสิ่งเปรียบกับแบบที่เปรียบ ว่ามีลักษณะอันสะท้อนอุดมการณ์ได้ เช่น ชีวิตหลังจบการศึกษา คือ การต่อสู้ การต่อสู้ที่จะชนะได้ย่อมต้องอาศัยหลายทักษะ ทักษะที่ว่านี้ย่อมต้องได้มาจากการศึกษาเท่านั้นจึงจะพาให้เอาตัวรอดได้ เป็นต้น

4. การใช้คำขวัญ

การใช้คำขวัญ เป็นกลวิธีทางภาษาหนึ่งที่ปรากฏในรายการเดินหน้าประเทศเพื่อเสนออุดมการณ์การศึกษาที่ดี อันมีคุณลักษณะสำคัญคือ “สร้าง” ชาต ดังนี้

(29) “โดยใช้คำขวัญว่า อาชีวะสร้างชาติก็ตรงกับแนวคิดของนานาชาติที่บอกว่าประเทศจะเจริญได้จะต้องมีผลิตภาพมีผลผลิตดี บริการดี ผลผลิตดีต้องคนทำงานดีคนทำงานดีก็ต้องมาจากอาชีวะเท่านั้น”

ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ : 2 พฤศจิกายน 2557

(30) “ทำงานเป็นแน่นอน มีงานทำแน่นอน รายได้ดีมีความก้าวหน้าในอาชีพ แล้วก็ถ้าจะเรียนต่อก็ได้ด้วยครับ ก็มาช่วยกันนะครับ อาชีวะสร้างชาติ”

ชัยพฤกษ์ เสรีรักษ์ : 27 สิงหาคม 2558

(31) “พวกเขาเหล่านี้กำลังจะกลายเป็นอนาคตของประเทศที่สร้างความมั่นคงทั้งในด้านของเศรษฐกิจและสังคมให้ประเทศชาติเจริญเติบโตไปได้อย่างแข็งแกร่งจริงๆ อย่างที่ทุกท่านได้พูดไปว่า อาชีวะสร้างคนสร้างชาติ”

ภัทร จีงกานต์กุล : 27 สิงหาคม 2558

ตัวอย่างที่ (29) ถึง (31) ใช้คำขวัญ “อาชีวะสร้างคนสร้างชาติ” ซึ่งเป็นคำขวัญที่ใช้ในการดำเนินนโยบายในระบบการศึกษาของรัฐและใช้ในรายการเดินหน้าประเทศไทยเพื่อเพิ่มน้ำหนักของการดำเนินงานดังกล่าวว่าเป็นการ “สร้างชาติ” เน้นย้ำและโน้มน้าวใจผู้ชมให้คล้อยตามคำขวัญดังกล่าว

นัยหนึ่งของการใช้คำขวัญนี้เป็นการแบ่งขั้วพวกเขาพวกเราของระบบการศึกษา แสดงให้เห็นความไม่มีเอกภาพและความแปลกแยกหลั่มล้ำในการจัดการศึกษาตามระบบการศึกษา

ไทย คำขวัญ “อาชีวะสร้างคนสร้างชาติ” แสดงให้เห็นระบบสามัญศึกษา การศึกษาตามอัธยาศัย ฯลฯ ไม่ได้สร้างสิ่งที่สำคัญที่สุด นั่นคือ “สร้างชาติ” ดังเช่นระบบอาชีวศึกษาและเหตุที่รัฐในฐานะสถาบันยังรองรับคำขวัญดังกล่าวก็เนื่องมาจากสังคมไทยปัจจุบันมีนักเรียนอาชีวศึกษาน้อยกว่านักเรียนสายสามัญ รัฐจำเป็นต้องดึงนักเรียนจากสายสามัญให้มาอยู่ในระบบอาชีวศึกษามากขึ้น เป็นปฏิบัติการเพื่อสิ่งทีรัฐเรียกว่า “การผลิตคนให้เพียงพอต่อความต้องการของตลาดแรงงาน” อันสัมพันธ์เกี่ยวโยงโดยตรงกับนโยบาย “การเรียนรู้เพื่อการมีงานทำ” นั่นเอง

5. การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อน

ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนนั้นเป็นความรู้เบื้องหลังที่ผู้ร่วมสนทนามีร่วมกันและเป็นสิ่งที่เชื่อมต่อ การทำความเข้าใจในการสื่อสารระหว่างกันโดยที่ผู้พูดไม่จำเป็นต้องพูดทุกอย่างออกมา (กฤษดาภรณ์ หงศ์ลดาภรณ์ และธีรณัฐ โชคสุวณิช, 2551 : 43 อ้างถึงใน วิสันต์ สุขวิสิทธิ์, 2554 : 106) ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนจึงมีได้อยู่ในรูปของภาษา หากแต่ต้องอาศัยบริบทในการตีความ ด้วยเหตุนี้ การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนจึงสามารถสื่ออุดมการณ์บางอย่างได้อย่างแนบเนียน ดังนี้

- (32) “ไม่มีแล้วใช้ใหม่ครับ ที่ค่านิยมคือส่งลูกไปเรียน เรียนเสร็จก็เข้าไปทำงานในเมือง ก็คือขายควายส่งลูกเรียน สุดท้ายลูกก็ไม่กลับเข้ามาที่บ้าน แล้วก็ทิ้งไร่ทิ้งนา สุดท้ายก็ขายไร่ขายนา แล้วตัวพ่อแม่ก็กลายเป็นเกษตรกรผู้เช่านาในการทำกิน ถ้าแบบนี้จะไม่เกิดถ้าเราสามารถตอบโจทย์แบบนี้ได้”

อภิรักษ์ หาญพิชิตวณิช : 1 พฤศจิกายน 2557

ตัวอย่างที่ (32) ใช้วลี “ค่านิยมคือส่งลูกไปเรียน” “เข้าไปทำงานในเมือง” “ขายไร่ ขายนา” สื่อถึงความเชื่อที่มีอยู่ก่อน ว่าค่านิยมของสังคมไทยที่มีอยู่ คือผู้ปกครองนิยมส่งลูกเรียนมหาวิทยาลัย ผลจากค่านิยมดังกล่าว คือ เมื่อลูกเรียนจบก็มักทิ้งบ้านเกิดเพื่อทำงานหาเงินเลี้ยงชีพ ผู้ปกครองก็ต้องสูญเสียไร่ร่นาและต้องเช่าที่นาทำกิน การเข้าไปทำงานในเมืองและการสูญเสียไร่ร่นานี้เอง แนะนำความให้ผู้ชมเข้าใจว่า การส่งลูกเรียนปริญญาณั้นเป็นความล้มเหลวของระบบการศึกษาเดิมหรือเป็นความอ่อนด้อยอย่างหนึ่ง การเรียนปริญญาจึงไม่ใช่สิ่งที่ดีที่สุดเสมอไป

(33) “การศึกษาจะสำคัญมากเลยในการทำให้เด็กไทย คนไทยเรา หลุดออกมาจาก ค่านิยมห่อปริญญาที่เห็นได้ชัดว่าตงงานเป็นแสนแสนคนนะครับ”

อมรวิรัช นาครทรพร : 1 พฤศจิกายน 2557

ตัวอย่างที่ (33) ใช้คำว่า “ค่านิยมห่อปริญญา” สื่อความเชื่อที่มีอยู่ก่อนว่า “เรียนจบต้องมึงงานทำ” การมีคนเรียนจบปริญญาจำนวนมากทำให้จำนวนคนมากกว่าจำนวนงาน จึงมีคนตงงาน และคาดว่า การเรียนปริญญาอาจทำให้ตงงานได้และยังย้ำความว่าคนตงงานมีจำนวนมาก “เป็นแสนแสน” คน

(34) “ตอนนี้มันเหมือนเป็นค่านิยมของเมืองไทยที่ว่าอยากจะให้ลูกหลานทำงานสบายได้ปริญญาซึ่งบางทีก็เรียนปริญญาตรีแล้วจบมาทำงานห้างเป็นพนักงานเยอะเยอะ”

อมรวิรัช นาครทรพร : 1 พฤศจิกายน 2557

ตัวอย่างที่ (34) ใช้คำว่า “ค่านิยมของเมืองไทย” สื่อว่า คนไทย (เมืองไทย) นิยมให้ลูกทำงานสบาย ซึ่งเป็นผลมาจากการเรียนปริญญา แต่ตัวอย่างใช้คำว่า “บางที” เพื่อให้ข้อมูลขัดแย้งว่า “จบแล้วมาทำงานห้าง” และคาดว่า “การจบปริญญาตรีอาจไม่ได้ทำงานที่สบาย” ดังที่ผู้ปกครองคาดหวังไว้ ทั้งนี้ยังสื่อความเชื่อเดิมว่า “งานห้างเป็นงานที่ไม่สบาย” ในที่นี้จึงสื่อถึงการแบ่งขั้วโดยการใช้อาชีพเป็นเกณฑ์

การใช้ความเชื่อที่มีอยู่ก่อนเพื่อสื่ออุดมการณ์การศึกษาที่ดี ว่าเป็นการศึกษาที่ไม่ห่อปริญญาและเรียนจบแล้วมึงงานทำ เพื่อสนับสนุนอุดมการณ์ของรัฐที่สื่อผ่านนโยบายการศึกษาเพื่อการมึงงานทำ สื่อให้เห็นอำนาจรัฐในสื่ออุดมการณ์เพื่อประโยชน์ต่อวิถีปฏิบัติทางวาทกรรมโดยอ้างประโยชน์ของเด็กและเยาวชนว่าไม่ต้องทิ้งบ้านเกิดเพราะการเข้าไปทำงานในเมืองรวมทั้งผู้ปกครองก็ไม่ต้องสูญเสียไร่นาจากการส่งเสียบุตรหลานของตนเรียนปริญญา

สรุป

ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในรายการโทรทัศน์เดินหน้าประเทศไทย สะท้อนให้เห็นอุดมการณ์การศึกษาว่า การศึกษาระบบเดิมประสบปัญหาอย่างมาก สู่ถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐบาลที่มีความชอบธรรม “ปฏิรูป” หรือ “พัฒนา” และ “ควรแก่เวลา” ในการดำเนินการนโยบายการศึกษาเพื่อประเทศชาติภายใต้การกำหนดของรัฐบาลในฐานะตัวแทนของประชาชนในประเทศ นอกจากนี้ก็ลวิธทางภาษาดังกล่าวยังมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการใช้เลือกเสนออุดมการณ์ของรัฐ โดยผ่านการนำเสนอของพิธีกร ข้าราชการสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ อาทิ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน เลขาธิการคณะกรรมการ การอาชีวศึกษา ฯลฯ ในฐานะตัวแทนรัฐบาลและประเทศ ซึ่งเป็นเสมือนเสียงขึ้นชม สนับสนุน การดำเนินงานของรัฐบาลว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้อง ดึงมาเกิดประโยชน์สูงสุดและแนวทางที่ผ่านมา นั้น ไม่สามารถดำเนินการเช่นนี้ได้

การดำเนินนโยบายการศึกษาโดยรัฐบาล แล้วนำเสนอผ่านรายการโทรทัศน์เดินหน้าประเทศไทยเป็นช่องทางสำคัญที่รัฐพยายามเสนอข้อมูลการดำเนินงานของตน นัยหนึ่งรัฐเองอาจไม่ต้องรายงานความก้าวหน้าของตนเองก็ย่อมได้ หากแต่การนำเสนอข้อมูลดังกล่าวมีประโยชน์ต่อรัฐโดยตรงในแง่ของการเสนอภาพที่ดีของตนและนำเสนอภาพไม่ดีของผู้อื่น (ระบบการศึกษาเดิม) ซึ่งแสดงให้เห็น การพยายามครอบงำทางความคิดโดยสื่อผ่านอุดมการณ์การศึกษา “มิติใหม่” ของรัฐบาลอาจไม่ได้สื่อถึงการพัฒนาที่ถูกทิศทางการก็เป็นได้ แม้รัฐจะมีความชอบธรรมในการดำเนินการจากการประกอบสร้าง วาทกรรมที่มีสถาบันรัฐรองรับ วิถีปฏิบัติทางวาทกรรมในการใช้อำนาจสั่งการและบริหารงานนั้นก็ย่อมสะท้อนกลับเพื่อการ “ปรับปรุง” การบริหารงานและการจัดการศึกษาที่รัฐเชื่อว่า “ดี” เช่นกัน เพราะการศึกษาเป็นระบบสำคัญในการสร้างพลเมือง เกี่ยวข้องกับภาครัฐ ภาคเอกชน นักเรียน ครู ผู้ปกครอง ฯลฯ การดำเนินนโยบายแต่ละครั้งจึงมีผลกระทบต่อสังคมในวงกว้าง

นอกจากนี้ การเสนออุดมการณ์ดังกล่าวโดยนำเสนอผ่านรายการนี้ยังสื่อระบบค่านิยม ด้านการศึกษาอย่างชัดเจนว่า สังคมไทยปัจจุบันยังคงนิยมส่งลูกเรียนสูงๆ เพื่อยกระดับสถานะทางสังคมของตนและครอบครัว การนำเสนอเช่นนี้สัมพันธ์เกี่ยวโยงไปยังเรื่อง ชนชั้นในสังคม ซึ่งฝังรากลึกมาอย่างยาวนาน แม้การมีงานทำตามที่รัฐมุ่งหมายนั้นจะสำคัญมากในการดำรงชีวิตของพลเมือง แต่ค่านิยม “ปริญญา” ก็ยังคงสำคัญอยู่ในสังคมไทย นโยบายกับการปฏิบัติ

และผลที่เกิดขึ้นจึงยังไม่เป็นที่น่าพอใจสำหรับรัฐบาล สังเกตได้ว่าตั้งแต่ พ.ศ.2557 ถึง ต้นปี พ.ศ. 2559 รัฐบาลยังคงนำเสนอคำว่า “ปฏิรูป” สะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาที่แก้ใขนั้นยังไม่สำเร็จลุล่วง ดังนั้น การพยายามเปลี่ยนค่านิยมดังกล่าว รัฐบาลจึงจำเป็นต้องพยายามสื่ออุดมการณ์และค่านิยมใหม่ผ่านรายการเดินหน้าประเทศไทยอีกช่องทางหนึ่ง หากรัฐประสบความสำเร็จในการสื่ออุดมการณ์ และค่านิยมดังกล่าวย่อมส่งผลดีต่อความมุ่งหมายของรัฐและสนับสนุนความสัมพันธ์เชิงอำนาจในแง่ “ความสำเร็จ” ของรัฐ ซึ่งส่งผลต่อการอ้างถึงและประกอบสร้างวาทกรรมใหม่ เพื่อดำเนินงานอื่นๆ ต่อไป อุดมการณ์ต่างๆ ที่สื่อผ่านก็อาจจะยิ่งแนบเนียนจนแยกแยะได้ยากขึ้นด้วย

บรรณานุกรม

- จันทิมา อังคพนิกิจ. (2557). การวิเคราะห์ข้อความ (Discourse Analysis). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ชนกพร พัวพัฒนกุล. (2556). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวาทกรรมการพยากรณ์ดวงชะตา : การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ณัฐพร พานโพธิ์ทอง. (2556). วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ตามแนวภาษาศาสตร์ : แนวคิดและการนำมาศึกษาวาทกรรมในภาษาไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เพ็ญนภา คล้ายสิงโต. (2553). อุดมการณ์ทางเพศสภาพในพาดหัวข่าวอาชญากรรมในหนังสือพิมพ์ไทย : การวิเคราะห์วาทกรรมเชิงวิพากษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุคนธ์รัตน์ สร้อยทองดี. (2552). การนำเสนออุดมการณ์ความเป็นแม่ในวาทกรรมโฆษณาในนิตยสาร ครอบครัว. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุนทรী โชติดีติก, (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในวารสาร “อยู่ในบุญ” สุขที่พึงประสงค์ สุขได้ด้วยบุญ. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี. 4 (2) : 165-200.
- วรพงศ์ ไชยฤกษ์. (2556). วาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์ : มุมมองใหม่ในการวิจัยทางภาษาไทย. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ. 8 (1) : 153-161.
- วิสันต์ สุขวิสิทธิ์. (2554). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในหนังสือเรียนรายวิชาภาษาไทยตามหลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ.2503-2544 : การศึกษาตามแนววาทกรรมวิเคราะห์เชิงวิพากษ์. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรดุษฎีบัณฑิต คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อุมาวัลย์ ซีช้าง. (2555). ความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับอุดมการณ์ในเรื่องเล่าสำหรับเด็กในหนังสือวันเด็กแห่งชาติ พ.ศ.2523-2553. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.